

Прогнозна структура ємності ринку електронної комерції							
* частка внутрішньої торгівлі		87,4%	86,1%	84,5%	82,9%	81,5%	79,9%
* частка зовнішньої торгівлі		12,6%	13,9%	15,5%	17,1%	18,5%	20,1%

Враховуючи збільшення популярності застосування електронних грошей під час проведення трансакцій в сфері електронної комерції, доречно припустити, що частка транскордонних платіжних операцій в загальних потоках Інтернет грошей у майбутньому збільшиться.

Висновки та пропозиції.

По-перше, макроекономічне зростання в країнах світової економіки позитивно впливає на розвиток системи електронних грошей. Найбільші темпи демонструють азіатські країни, зокрема, Сінгапур, де рівень ВВП на душу населення є одним з найбільших у світі.

По-друге, виникнення та розвиток інформаційного суспільства сприяли розвитку нових ринків знань у формі цифрових продуктів та послуг, що, в свою чергу, створило попит на новий платіжний інструмент – електронні гроші як засіб мінімізації трансакційних витрат користувачів.

По-третє, спостерігається стабільний тренд до еволюції у сфері електронної комерції, що дозволяє зробити теоретичне припущення щодо подальшого розвитку електронних грошей.

По-четверте, формування високотехнологічної економіки і подальший розвиток якості і ефективності технологій, які використовуються в системах електронних грошей, дозволяє прогнозувати, що вони стануть популярними платіжними засобами, задовольняючи потреби не тільки «електронної» а й «традиційної» економіки.

Незважаючи на те, що перспективи розвитку для електронних грошей виглядають досить яскравими та прогножуються позитивні тренди, існує необхідність додатково дослідити середу функціонування конкретних систем електронних грошей, а також виявити специфічні риси для локальних і глобальних платіжних систем у Інтернеті, що і планує зробити автор у своїх подальших дослідженнях.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Пиріг С.О. «Платіжні системи». Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 240 с.
2. Заглада Р. Ю., Ірлач І. М. «Електронна комерція як фактор конкурентоспроможності в банківській сфері України». Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" // Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=837>
3. Крутова Анжеліка. «Проблеми аналізу економічної ефективності електронної комерції». ISSN 1727-9313. ВІСНИК КНТЕУ. 2011. № 5. С. 107-118.
4. Шалева О.І. «Електронна комерція». Навчальний посібник. - К.: Центр учбової літератури, 2011. - 216 с. - ISBN 978-611-01-0152-3.
5. Малиев С. О. Влияние электронных денег на показатели денежных агрегатов // Финансы и кредит. – 2008. – № 30 (318). – с. 29-35
6. Wilusz D., Macro determinants of operation of e-money systems in European Union, in: Współczesne modele biznesu, diagnoza i perspektywę, ed. Antonowicz, P., Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Sopot 2011, pp. 317-326, ISBN 978-83-7531-150-1 // Режим доступу: http://www.kti.ue.poznan.pl/sites/default/files/Macro_determinants_of_operation_of_e-money_systems.pdf
7. Kristina Sova, ELECTRONIC MONEY TRENDS – User’s perspective Bachelor’s Thesis (Turku University of Applied Sciences) Degree Program in International Business, 2013, с. 72 // Режим доступу: http://theseus17-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/54896/Sova_Kristina.pdf?sequence=1
8. Statistics on payment, clearing and settlement systems in the CPSS countries. Figures for 2011. Report of January 2013. Bank for International Settlements. 72 p.
9. «Retailers’ attitudes towards cross-border trade and consumer protection» // Flash Eurobarometer 359, Fieldwork: September - October 2012; Publication: June 2013.
10. Europe’s CEP Market: Growth on New Terms // Report of A.T. Kearney, Inc. 2012.

УДК 351.74 (477) „1939/41”

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАХОДИ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УРСР НАПЕРЕДОДНІ ТА В РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ

Бадахов Ю.Н., здобувач кафедри теорії та історії держави і права Донецького юридичного інституту МВС України

Бадахов Ю. Н. Організаційні заходи органів державної безпеки УРСР напередодні та в роки Великої Вітчизняної війни

У статті розглянуто організаційні заходи органів державної безпеки УРСР напередодні та в роки Великої Вітчизняної війни. Зауважено, що процес організаційних і структурних змін у системі органів держбезпеки УРСР відбувся в складних умовах, внаслідок надзвичайної ситуації як у самій країні, так і з напруженою зовнішньою політикою. Особливо підкреслено роль органів державної безпеки УРСР, зокрема, з огляду на її прикордонне розташування. Доведено, що Народний комісаріат внутрішніх справ виконував особливі функції, пов’язані з охороною правопорядку та державної безпеки, а також здійснював заходи з протидії скоєнню злочинів. Відзначено, що протягом 1939–1945 рр. радянськими органами влади була здійснена низка заходів, спрямованих на перебудову органів державної безпеки у зв’язку з військовим станом у країні. Наголошено, що утворення Народного комісаріату державної безпеки УРСР певним чином пов’язаний із початком становлення загальносоюзного органу державної безпеки шляхом його виділення зі складу Народного комісаріату внутрішніх справ СРСР згідно з постановою Політбюро ЦК ВКП (б) та указом Президії Верховної Ради СРСР від 3 лютого 1941 р. При цьому, утворення Народного комісаріату державної безпеки мотивувалося необхідністю звільнення органів державної безпеки від невласних їм функцій охорони громадського порядку та здійснення певних видів господарської діяльності, що мало сприяти поліпшенню й вдосконаленню розвідувальної та контррозвідувальної роботи. Поділ єдиного Народного комісаріату внутрішніх справ СРСР на два самостійних наркомати – Народний комісаріат внутрішніх справ і Народний комісаріат державної безпеки – був спрямований також на усунення гіперцентралізації правоохоронної (каральної) системи СРСР, спрощення громіздкого апарату Народного комісаріату внутрішніх справ СРСР, забезпечення конкуренції між різними каральними органами щодо інформування вищого партійного керівництва й особисто Й. Сталіна. Таким чином, відбувся процес формування Народного комісаріату державної безпеки УРСР як союзно-республіканського органу державної безпеки.

Ключові слова: державна безпека, Велика Вітчизняна війна, організаційні заходи, Народний комісаріат державної безпеки, Народний комісаріат внутрішніх справ, організаційно-штатна структура, кадровий склад, війська НКВС, організаційна перебудова військ.

Бадахов Ю. Н. Организационные мероприятия органов государственной безопасности УССР накануне и в годы Великой Отечественной войны.

В статье рассмотрены организационные мероприятия органов государственной безопасности УССР накануне и в годы Великой Отечественной войны. Замечено, что процесс организационных и структурных изменений в системе органов госбезопасности УССР происходил в сложных условиях, вследствие чрезвычайной ситуации как в самой стране, так и с напряженной внешней политикой. Особо подчеркнута роль органов государственной безопасности УССР, в частности, учитывая ее приграничное расположение. Доказано, что Народный комиссариат внутренних дел выполнял особые функции, связанные с охраной правопорядка и государственной безопасности, а также осуществлял мероприятия по противодействию совершению преступлений. Отмечено, что в течение 1939–1945 гг. советскими органами власти был предпринят ряд мер, направленных на перестройку органов государственной безопасности в связи с военным положением в стране. Отмечено, что образовании Народного комиссариата государственной безопасности УССР определенным образом связан с началом становления общесоюзного органа государственной безопасности путем его выделения из состава Народного комиссариата внутренних дел СССР в связи с постановлением Политбюро ЦК ВКП (б) и указом Президиума Верховного Совета СССР от 3 февраля 1941 г. При этом, образования Народного комиссариата государственной безопасности мотивировалось необходимостью увольнения органов государственной безопасности от несвойственных им функций охраны общественного порядка и осуществление определенных видов хозяйственной деятельности, что должно способствовать улучшению и совершенствованию разведывательной и контрразведывательной работы. Разделение единого Народного комиссариата внутренних дел СССР на два самостоятельных наркомата – Народный комиссариат внутренних дел и Народный комиссариат государственной безопасности – был направлен также на устранение гиперцентрализации правоохранительной (карательной) системы СССР, упрощение громоздкого аппарата Народного комиссариата внутренних дел СССР, обеспечения конкуренции между различными карательными органами по информированию высшего партийного руководства и лично Сталина. Таким образом, происходил процесс формирования Народного комиссариата государственной безопасности УССР как союзно-республиканского органа государственной безопасности.

Ключевые слова: государственная безопасность, Великая Отечественная война, организационные мероприятия, Народный комиссариат государственной безопасности, Народный комиссариат внутренних дел, организационно-штатная структура, кадровый состав, войска НКВД, организационная перестройка войск.

Badakhov Y. Arrangements of the State Security of the USSR on the eve of and during Great Patriotic war.

The article considers the organizational activities of the organs of state security of the USSR on the eve of and during the great Patriotic war. It is noticed, that the process of organizational and structural changes in the system of organs of state security of USSR took place in difficult conditions, due to the emergency situation in the country, and with intense foreign policy. Especially stressed the role of the state security of Ukraine, in particular, given its cross-border location. It is proved that the people's Commissariat of internal Affairs perform specific functions related to law enforcement and state security, and also carrying out measures to prevent the Commission of crimes. Noted that during the 1939–1945 biennium by the Soviet authorities undertook a number of measures aimed at the restructuring of state security bodies in connection with the military situation in the country. Noted that the education of the people's Commissariat of state security of the USSR in a certain way connected with the beginning of the formation of the Union state authority of the security by its separation from the people's Commissariat of internal Affairs of the USSR in connection with the resolution of the Politburo of the CPSU (b) and the decree of the Presidium of the Supreme Council of the USSR dated 3 February 1941. Thus, education of the people's Commissariat of state security was motivated by the need to dismissal of state security agencies from non-core functions of public security and the exercise of certain types of economic activities that should contribute to the improvement of the intelligence and counter-intelligence work. Dividing people's Commissariat of internal Affairs of the USSR on two independent commissariats – people's Commissariat for internal Affairs and people's Commissariat of state security was also aims at eliminating the Hyper-centralization of law enforcement (punitive) system of the USSR, simplifying cumbersome apparatus of the people's Commissariat of internal Affairs of the USSR, competition between different retaliatory bodies to inform the senior party leadership and personally Stalin. Thus, there was a process of formation of the people's Commissariat of state security of the USSR as Union-Republican body of state security.

Key words: national security, the Great Patriotic war, organizational measures, the people's Commissariat of state security, the people's Commissariat of internal Affairs, the organizational structure, staffing, troops of the NKVD, organizational realignment of troops.

Постановка проблеми. Організаційно-структурна побудова органів державної безпеки УРСР у 1939–1945 рр. є важливою складовою для історико-правового дослідження, оскільки завдяки їх аналізу можливо осмислити ступінь мобілізації радянських органів державної безпеки напередодні та на початку Великої Вітчизняної війни. Вище зазначене й визначає **актуальність** даного статті, що пов'язана, насамперед, із вивченням історико-правової спадщини українського народу, зокрема діяльності органів державної безпеки УРСР періоду 1939–1945 рр.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організаційних заходів діяльності органів державної безпеки УРСР періоду 1939–1945 рр. певною мірою висвітлюються в працях українських і російських вчених, зокрема: О. М. Калюка [1], А. І. Колпакіді [2], О. М. Мироненка та І. Б. Усенка [3], С. І. Наконечного та І. І. Кулаги [4], В. Т. Окіпнюка [5], І. Я. Терлюка [6], В. М. Чиснікова [7], А. С. Шевченка [8], М. В. Яковлева [9], та ін. Проте, існує необхідність більш повного й комплексного дослідження даної проблематики.

Виділення невирішеної проблеми. У наш час залишається доволі проблемним процес вивчення особливостей організаційних заходів органів державної безпеки УРСР періоду 1939–1945 рр. Особливо нагальним є ґрунтовне й комплексне дослідження організаційних і структурно-функціональних аспектів діяльності органів державної безпеки УРСР у період 1939–1945 рр.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні нових підходів щодо аналізу організаційних заходів у процесі діяльності органів державної безпеки УРСР у період 1939–1945 рр.

Результати дослідження. Протягом 1938–1939 рр. у системі радянських органів державної безпеки відбувалася досить суттєва реорганізація. У ході її реалізації ЦК ВКП(б) прийняв цілу низку постанов: «Про зміну структури НКВС СРСР», «Про структуру НКВС СРСР», «Про облік, перевірку та затвердження працівників НКВС», «Про арешти, прокурорський нагляд і ведення слідства», «Про порядок погодження арештів», «Про недоліки в слідчій роботі органів НКВС».

Відповідно до низки партійно-державних настанов на роботу в органи державної безпеки було направлено велику групу партійних, військових і комсомольських працівників, які замінили собою репресовані євровські кадри [3, с. 189]. З тюрем, таборів і запасу Л. Берія повернув в органи досвідчених оперативників, які в свій час уникли розстрілу й провів нову чистку – всього в 1939 р. було звільнено за звинуваченням у посадових злочинах, контрреволюційній діяльності і т. п. близько 23 % від загального числа оперативних співробітників. Одночасно чисельність особового складу оперативних підрозділів була збільшена майже наполовину. Найбільш значні кадрові чистки Берія провів у центральному апараті НКВС, де був змінений практично весь склад. У цей час у наркома НКВС було чотири заступники: В. М. Меркулов, І. І. Масленников, В. В. Чернышев, С. Н. Круглов. На керівні посади в НКВС призначалися партійні функціонери. Головне управління державної безпеки (ГУДБ; начальник В. М. Меркулов) складалося з шести нумерованих відділів: охорони уряду (1-й; начальник М. С. Власик); секретно-політичного (2-й; начальник П. В. Федотов); контррозвідального (3-й; начальник Т. М. Корнієнко); особливого (4-й; начальник В. М. Бочков); іноземного (5-й; начальник П. М. Фітін); шифрувального (7-й; начальник О. І. Копитцев); 6-й відділ (чекістське спостереження за міліцією, пожежною охороною, Осоавіахімом, райвійськоматами та спортивними товариствами) був розформований у зв'язку з передачею функцій до 2-го та 4-го відділу ГУДБ 28 грудня 1938 р.

До системи ГУДБ, серед іншого, належали: Головне економічне управління, Головне транспортне управління, п'ять спецвідділів (обліково-статистичний; опертехніки; обшуків, арештів і зовнішнього спостереження; лабораторія й Державне сховище). До адміністративно-оперативних підрозділів належали: Головне тюремне управління, Головне архівне управління, Головне управління пожежної охорони, Головне управління робітничо-селянської міліції, Центральний відділ актів громадянського стану, Управління

коменданта Московського Кремля, Управління у справах військовополонених та інтернованих (утворене в 1939 р.). Керівництво військами НКВС здійснювали: Головне управління прикордонних військ, Головне управління військ НКВС з охорони залізничних споруд, Головне управління конвойних військ, Головне управління військ НКВС з охорони промислових підприємств, Головне управління військового постачання, Головне військово-будівельне управління тощо [2, с. 240, 241]. Всі вищевказані заходи свідчили про тенденцію щодо посилення організаційно-структурного забезпечення діяльності органів державної безпеки з боку державних і партійних органів влади. Особлива ж увага приділялася зміцненню органів державної безпеки УРСР, зокрема, з огляду на її прикордонне розташування.

Починаючи з 1939 р. Наркомат внутрішніх справ СРСР спрямовував свої зусилля на вдосконалення організаційної структури військ, котра б забезпечила найбільш результативне виконання визначених для них пріоритетних завдань. Внаслідок цих заходів, що тривали аж до початку війни, удосконалювались нормативно-правові засади діяльності та організаційно-штатна структура військ НКВС, збільшилась їх чисельність, поліпшився кадровий склад, матеріально-технічне забезпечення, було здобуто досвід бойової та оперативнорозвідувальної роботи тощо. Однак, організаційно-структурна перебудова військ, проведена за неповні три роки, здійснювалась без чіткого стратегічного плану й очікуваних результатів не дала. Неодноразові переформування та перепідпорядкування військ, зміни нормативно-правових засад їх організації та службово-бойової діяльності негативно впливали на стан дисципліни й порядку в частинах і підрозділах, на рівень їх боєготовності [1, с. 10].

Окремим напрямом діяльності НКВС в останні передвоєнні роки стало організаційно-структурне забезпечення використання своїх військових підрозділів у період бойових дій. У цей час НКВС здійснювали заходи, спрямовані на подальший розвиток своїх прикордонних та внутрішніх військ, збільшення їх чисельності та удосконалення організаційної структури, посилення матеріально-технічної бази, вирішення питань оперативнорозвідувальної діяльності, підготовки кадрів тощо [9, с. 186]. Статус внутрішніх військ, дислокованих в Україні, характеризувалась їх повною залежністю від центру й визначався нормативно-правовими актами, виданими НКВС СРСР. Республіканські центральні органи влади, і насамперед НКВС, намагалися поширити свій вплив на організаційну перебудову військ, однак компетенція Наркомату внутрішніх справ України обмежувалась лише правом здійснення оперативнотактичних заходів, спрямованих на посилення захисту західної ділянки державного кордону [1, с. 10, 11].

Відповідно до указу Президії Верховної Ради СРСР та постанови Політбюро ЦК ВКП(б) від 3 лютого 1941 р. «Про розподіл Наркомату внутрішніх справ СРСР на два наркомати», НКВС реорганізовано у два наркомати: Народний комісаріат внутрішніх справ і Народний комісаріат державної безпеки. Мотивувалося це необхідністю зосередити зусилля органів державної безпеки на боротьбі з посяганнями агентури імперіалізму й відповідно звільнити їх від функцій охорони громадського порядку [3, с. 189]. Утворення Народного комісаріату державної безпеки УРСР (НКДБ УРСР) певним чином пов'язаний із початком становлення загальносоюзного органу державної безпеки (НКДБ СРСР) шляхом його виділення зі складу НКВС СРСР згідно з постановою Політбюро ЦК ВКП(б) та указом Президії Верховної Ради СРСР від 3 лютого 1941 р. Утворення НКДБ мотивувалося необхідністю звільнення органів державної безпеки від невласливих їм функцій охорони громадського порядку та здійснення певних видів господарської діяльності, що мало сприяти поліпшенню й вдосконаленню розвідувальної та контррозвідувальної роботи. Поділ єдиного НКВС СРСР на два самостійних наркомати – НКВС і НКДБ – був спрямований також на усунення гіперцентралізації правоохоронної (каральної) системи СРСР, спрощення громіздкого апарату НКВС СРСР, забезпечення конкуренції між різними каральними органами щодо інформування вищого партійного керівництва й особисто Й. Сталіна. Окреме положення про НКДБ СРСР не було затверджено, і його правовий статус визначався вищезгаданою постановою Політбюро ЦК ВКП(б) та спільною директивою НКВС і НКДБ СРСР від 1 березня 1941 р. [5, с. 55]. По суті, утворення НКДБ було виділенням зі складу НКВС Головного управління державної безпеки та його реорганізація в окремий наркомат, усі інші структурні підрозділи НКВС і надалі залишалися у його складі. Головне управління таборів, тюремне управління, табірні й виробничі підприємства НКВС СРСР (до НКДБ вони не ввійшли) й далі уособлювали репресивно-каральні функції радянських органів державної безпеки [6, с. 721]. При цьому, до складу НКДБ також не ввійшли особливі відділи. Військова контррозвідка підпорядковувалася Наркоматам оборони і ВМФ [4, с. 205].

Напередодні й під час Великої Вітчизняної війни органи НКВС УРСР неодноразово реорганізовувалися. Так, указом Президії Верховної Ради УРСР від 12 березня 1941 р. НКВС УРСР було розділено на два наркомати – внутрішніх справ (НКВС) і державної безпеки (НКДБ) [7, с. 55]. 21 березня 1941 р. Верховна Рада УРСР внесла відповідні зміни та доповнення до ст. 45 і 48 Конституції УРСР. НКДБ УРСР одержав статус союзно-республіканського наркомату [5, с. 56]. Таким чином відбувалося формування НКДБ УРСР як союзно-республіканського органу державної безпеки.

На початку Великої Вітчизняної війни постала проблема з'єднання НКВС і НКДБ у один наркомат. 2 серпня 1941 р. Відповідно до наказу НКВС СРСР від 31 липня 1941 р. № 00983 НКВС і НКДБ було об'єднано в єдиний Наркомат внутрішніх справ [10]. Це дозволило сконцентрувати в одному органі всі засоби по боротьбі з ворожою агентурою й злочинністю, зміцнити охорону громадської й державної безпеки в країні [8, с. 241]. Проведене в липні-серпні 1941 р. об'єднання органів державної безпеки і внутрішніх справ фактично переслідувало мету перетворити правоохоронні органи в дієвий інструмент вирішення надзвичайних ситуацій, що виникали на фронті й в тилу.

Під час війни НКВС зберіг за собою становище однієї з основних силових структур країни, а розвиток і діяльність його військових підрозділів став пріоритетним напрямом функціонування відомства. Всі зусилля державного апарату, військ та органів НКВС підпорядковувались єдиній меті – забезпечити необхідний режим в прифронтовій смузі та радянському тилу. Мілітаризація радянського суспільства в період війни вплинула й на діяльність військ НКВС. На початковому етапі війни війська НКВС передавались в оперативне підпорядкування командуванню Червоної армії, що пояснювалось, з одного боку, необхідністю концентрації управління всіма військовими підрозділами в одних руках, з іншого – неможливістю НКВС, як охоронної структури, контролювати ситуацію та реально впливати на неї. Після стабілізації лінії фронту НКВС відновлював управління власними військовими підрозділами разом з відновленням їх охоронних функцій, які вони, власне, й мали виконувати. Радянське керівництво розуміло значення, яке відіграють охоронні частини в умовах надзвичайної ситуації. Це виявилось в тому, що підрозділи НКВС широко використовувались для виконання різних завдань по боротьбі з ворожими формуваннями та наслідками окупації. В роки війни війська НКВС залишалися організаційно відділеними від армійських з'єднань. Будучи структурованими за видами військ, здійснюючи переважно властиві їм охоронні функції, вони зробили власний вагомий внесок у загальну перемогу [1, с. 13, 14].

18 січня 1942 р. наказом НКВС у зв'язку з розширенням діяльності з організації партизанських загонів і диверсійних груп у тилу противника 2-й відділ був перетворений в 4-е управління НКВС. Начальником став П. А. Судоплатов, заступниками – М. Д. Мельников, В. О. Какучая, з 20 серпня 1942 р. Н. І. Ейтінгтон. На 4-е управління покладалася завдання формування у великих населених пунктах на окупованих територіях нелегальних резидентур, впровадження агентів у окупаційні військові та адміністративні органи, підготовка й перекидання в тил німецьких військ розвідувально-диверсійних груп, організація резидентур в районах, що знаходяться під загрозою захоплення, забезпечення груп і агентів зброєю, засобами зв'язку й документами. Четверті відділи займалися також допитами полонених і перебіжчиків. Отримана інформація про розвідувальні органи німецьких спецслужб і антирадянської діяльності на окупованій території передавалась в контррозвідувальні та секретно-політичні відділи [2, с. 245]. У складі НКВС СРСР органи державної безпеки залишалися весь початковий, найбільш складний період Великої Вітчизняної війни. Навесні 1943 р. після розгрому фашистів під Сталінградом склалася більш сприятлива військово-політична обстановка, що дозволило керівництву країни повернутися до колишньої організації органів державної безпеки і внутрішніх справ. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 14 квітня 1943 р. був створений Народний комісаріат державної безпеки СРСР, а 19 квітня того ж року згідно з постановою Ради міністрів СРСР Управління особливих відділів НКВС було передано в

Народний комісаріат оборони (НКО), де на його основі утворено Управління контррозвідки «Смерш» НКО. Дещо пізніше Управління контррозвідки «Смерш» було створено і в складі Наркомату Військово-Морського флоту.

Головне управління контррозвідки «Смерш» Наркомату оборони включало: 1-й відділ – агентурно-оперативна робота в центральному апараті Наркомату оборони; 2-й відділ – робота серед військовополонених, перевірка військовослужбовців Червоної Армії, які раніше перебували в полоні; 3-й відділ – боротьба з німецькою агентурою, що закидалася в тил Червоної Армії; 4-й відділ – робота на боці супротивника для виявлення ворожих агентів у частинах Червоної Армії; 5-й відділ – керівництво роботою органів «Смерш» у військових округах; 6-й відділ – слідчий; 7-й відділ – оперативний облік та статистика; 8-й відділ – опертехніки; 9-й відділ – обшуки, арешти, зовнішнє спостереження; 10-й відділ (відділ «С») – робота з особливим завданням; 11-й відділ – шифрувальний. У травні 1943 р. після затвердження штатів центральний апарат НКДБ складався з шести управлінь, чотирьох відділів і відділу кадрів, слідчої частини і секретаріату [2, с. 246]. Саме навесні 1943 р., в період проведення чергової реформи органів державної безпеки, було прийнято рішення про передачу керівництва усіма оперативними іграми в Головне управління контррозвідки «Смерш» НКО СРСР, де цією роботою відав 3-й відділ. Зосередження керівництва іграми в одному відділі дозволило більш цілеспрямовано, у взаємодії з Генеральним штабом, проводити операції з дезінформації противника, виходячи з інтересів радянського командування, через захоплені ворожі радіостанції як у прифронтовій смузі, так і в тилкових районах країни.

Після відновлення НКДБ УРСР у травні 1943 р. та призначення наркомом державної безпеки УРСР С. Р. Савченка у жовтні 1943 р., структура та завдання НКДБ УРСР, як і раніше, мали відповідати загальносоюзним нормам і структурно-функціональній побудові НКДБ СРСР [11, с. 56]. У цей час зміст поняття державна безпека суттєво розширився. Воно включало в себе не тільки оборону держави від внутрішніх і зовнішніх загроз з боку ворогів існуючого ладу, але й такі аспекти, як забезпечення стабільного функціонування економіки країни, підтримки боєздатності частин і з'єднань Червоної Армії і Військово-Морського флоту.

Висновки та пропозиції. У цілому ж слід констатувати, що процес організаційних заходів органів держбезпеки УРСР напередодні й під час Великої Вітчизняної війни відбувався в надзвичайно складних умовах. Так, НКВС УРСР зазнавав постійних видозмін і реорганізацій. За період свого існування НКВС виконував державні функції, пов'язані з охороною правопорядку і державної безпеки (до його складу входило Головне управління державної безпеки, був наступником ОГПУ), так і в сфері комунального господарства та економіки країни, а також у сфері підтримки соціальної стабільності.

У період 1939–1945 рр. радянськими державними та партійними керівними структурами здійснювалася ціла низка заходів, спрямованих на посилення організаційних заходів діяльності органів державної безпеки. Особлива увага приділялася зміцненню органів державної безпеки УРСР, зокрема, з огляду на її прикордонне розташування.

Протягом Великої Вітчизняної війни на основі органів держбезпеки було створено Управління контррозвідки «Смерш» НКО, котре відіграло значну роль у захисті країни та державних інтересів. Загалом, протягом війни зміст поняття державна безпека суттєво розширився. Воно включало в себе не тільки оборону держави від внутрішніх і зовнішніх загроз з боку ворогів існуючого ладу, але й забезпечення стабільного функціонування економіки країни, підвищення боєздатності військових частин тощо.

У подальшому необхідно прослідкувати взаємозв'язок організаційно-структурного та нормативно-правового забезпечення діяльності органів державної безпеки УРСР періоду 1939–1945 рр.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Калюк О. М. Війська НКВС (МВС) в Україні (1939–1953 рр.): історико-правовий аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / О. М. Калюк. – К., 2006. – 20 с.
2. Энциклопедия секретных служб России / авт. – сост. А. И. Колпакиди. – М.: ООО «Граниткнига», 2004. – 800 с.
3. Правова ідеологія і право України на етапі становлення тоталітарного режиму (1929-1941) / [Усенко І. Б., Мироненко О. М., Чехович В. А. та ін.]; за ред. О. М. Мироненка, І. Б. Усенка. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. – 220 с.
4. Наконечний С. І. Операція «АЗБУКА»: історико-документальні нариси / С. І. Наконечний, І. І. Кулага. – Донецьк: ТОВ «ВПП ПРОМІНЬ», 2009. – 240 с.
5. Окіпнюк В. Т. Народний комісаріат державної безпеки СРСР / В. Т. Окіпнюк // Юридична енциклопедія: в 6 т. / за ред. Ю. С. Шемшученко та ін. – К.: Укр. енцикл., 1998. – Т. 4: Н-П. – С. 55-56.
6. Терлюк І. Я. Історія держави і права України: навч. посібн. / І. Я. Терлюк. – К.: Атіка, 2011. – 944 с.
7. Чисніков В. М. Народний комісаріат внутрішніх справ УРСР / В. М. Чисніков // Юридична енциклопедія: в 6 т. / [Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол. та ін.)]. – К.: «Укр. енцикл.», 1998. – Т. 4: Н-П. – 2002. – С. 54-55.
8. Історія органів внутрішніх справ України на транспорті: монографія в 3 кн. / А. С. Шевченко. – Донецьк: ПП «ВД «Кальміус», 2011. – Кн. 1: Правові основи діяльності органів внутрішніх справ УРСР на транспорті у першій половині ХХ ст. – 664 с.
9. Яковлев М. В. Історико-правова оцінка діяльності НКВС України у 1929-1939 рр. / М. В. Яковлев // Актуальні проблеми нормативно-правового забезпечення діяльності та професійної підготовки працівників правоохоронних органів (м. Івано-Франківськ, 15-16 квітня 2011 р.) – Частина II. – Івано-Франківськ: «Тіповіт», 2011. – С. 183-186.
10. ДА МВС України, ф. 46, оп. 1, спр. 53.
11. Окіпнюк В. Т. Народний комісаріат державної безпеки УРСР / В. Т. Окіпнюк // Юридична енциклопедія: в 6 т.; за ред. Ю. С. Шемшученко та ін. – К.: Укр. енцикл., 1998. – Т. 4: Н-П. – С. 56.

УДК 339.9 (100)

ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫЕ ТРАНСФОРМАЦИИ МИРОВОГО ТОВАРНОГО РЫНКА НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Баева Е.В., аспирант кафедры «Маркетинг», Донецкий национальный университет

Баева Е.В. Глобализационные трансформации мирового товарного рынка на современном этапе.

В статье проанализированы современные тенденции развития мирового рынка товаров, дана количественная оценка процессам международной торговли товарами, взятым в ретроспективе своего развития в разрезе стран, интеграционных объединений. Сделан вывод о постоянном росте мирового рынка товаров, подверженного определенной периодичности кризисным явлениям, что можно объяснить фундаментальным законом возрастающих потребностей человека. Эмпирические данные показали, что наибольшего экономического успеха (выражающегося в объеме экспорта) добились страны, экспортирующие продукцию обрабатывающих отраслей (машиностроение, химическая промышленность, электроника и т.д.). Проведен анализ с помощью индекса концентрации мировой внешней торговли, являющегося модификацией индекса Херфиндаля-Хиршмана.

Ключевые слова: мировая торговля товарами, товар, глобальная трансформация, экспорт, импорт, внешнеэкономические связи, товарная номенклатура, продуктовая линейка.